
On helppoa tehdä mekanistista huumevalistusta

Kari Raivio

Huumausainejulkisuus on moni-ilmeistä ja tyydyttää erilaisia tarpeita. Siihen voi sisältyä hyvien tarkoitusten lisäksi myös oman organisaation vahvistamista ja oman edun ajamista. Mutta auttaako huumausainetiedotus lainkaan väärinkäyttäjiä, vai jättääkö se heidät oman onnensa nojaan? Lähteekö kaikkinaisen valistus liikaa tiedottajien tarpeista? Näistä kysymyksistä olisi hyvä saada tutkimustietoa.

Huume-tilanne hallinnassa

Yleisesti hyväksyttynä tosiseikkana on viime aikoinakin käydyssä huumausainekeskustelussa pidetty sitä, että Suomessa huumausaine-tilanne on aivan toisella tasolla kuin muissa Pohjoismaissa. Huumausaineiden käyttö on paljon vähäisempää Suomessa, ja suhteessa alkoholi-ongelmaan huumausaineongelma on pieni.

Arviot huumausaineiden väärinkäyttäjien määristä vaihtelevat usein henkilöstä ja hänen taustaryhmästään tai organisaatiostaan riippuen. Myös motiivit vaikuttavat arvioihin.

Tampereelta ja Helsingistä on huumausaine-tilanteesta melko tuoreita selvityksiä. Niistä ilmenee myös joitakin huumausainetiedotusta koskevia käsityksiä.

Helsingiläisselvityksessä puolet terveydenhoitajista ilmoitti kouluissa annetun vuoden 1985 aikana huumeita koskevaa informaatiota. Noin puolet heistä arvioi informaation määrän lähes riittäväksi tai riittäväksi. Kolmasosa piti informaation määrää liian vähäisenä. Koulu-terveydenhoitajien mielestä tärkeimmät informaation antajat ovat opettaja, raittiustyöntekijät, terveydenhoitaja ja poliisi. Tässä järjestyksessä vanhempainyhdistykset sijoittuvat viimeiseksi.

Helsingiläisselvitys uskoo myös, että huume- ja päihdeongelmia ehkäisevää toimintaa voidaan erittäin suurella määrällä kehittää koulu-

terveydenhuollon ja oppilashuollon kautta.

Tampereiläisselvityksen mukaan ammattihenkilöt haluavat lisää tietoja huumausaineista ja niiden vaikutuksista, hoitopaikoista sekä siitä, miten väärinkäyttäjän tunnistaa. Nykyinen huumevalistus katsottiin tehottomaksi, laadultaan huonoksi ja riittämättömäksi. Lisäksi sitä kuvattiin hurmahenkiseksi, tunnepitoiseksi ja subjektiiviseksi sekä pelottavaksi. Helsingiläisselvityksessä todetaan, että varsin vähäistä on ollut keskustelu siitä, kenelle tiedotus kuuluu, mitä puolia tiedotuksessa tulisi korostaa tai kenelle sitä pitäisi suunnata.

Huumausainekysymykset ovat julkisuuden tavallista ”tavaraa”. Näissä kysymyksissä on myös keinotekoisia julkisuutta. Poliisilla, raittiusjärjestöillä, huumenuorten vanhemmilla ja hoitojärjestelmien edustajilla voi olla monia erilaisia motiiveja esiintyä julkisuudessa huumausainekysymyksen asiantuntijoina. Tiedotuksella saatetaan ajaa muitakin asioita kuin pelkästään huumausaineiden käytön vähentämistä.

Poliisin ja tuomioistuinten ”julkisuus”

Poliisin, tullin ja tuomioistuinlaitoksen ”julkisuus” yhdistää rikollisuuden ja huumeet. Tämä julkisuus syntyy joukkoviestinnässä, kun rikosreportterit tai raastupatoimittajat kertovat viranomaisten tietoon tulleista huumausainerikoksista. Kerronta perustuu esim. tilastoaineiston ym. virallisen aineiston lisäksi haastatteluihin, joissa poliisin tai tullin edustajat kertovat käsityksensä huumausaine-tilanteesta ja niistä keinoista, joilla heidän toimintaedellytyksensä paranisivat.

Julkisuutta on siis opittu myös käyttämään hyväksi. Sen avulla pyritään saamaan ymmärtämystä resurssipulaa tai uusia lainsäädäntötoimia kohtaan. Joukkotiedotusvälineiden

kautta vaaditaan usein varsin perustellun tunteisesti lisää rahaa, miehiä, koiria ja valtaa sekä uusia keinoja, esim. salakuuntelu-oikeutta.

Raittiusjärjestöjen julkisuus voi olla paitsi aitoa huolestumista huumausainetilanteesta, myös joissakin tapauksissa huolta järjestöjen yhteiskunnallisesta asemasta ja tehtävistä. Koska yleinen asennoituminen perinteiseen raittiustyöhön on ilmeisessä muutospaineessa ja -vaiheessa, saatetaan raittiusväen piirissä etsiä uusia toimintamuotoja, joilla voimistettaisiin raittiustyön asemia. Huumausainetiedotus ja -julkisuus voivat tarjota areenan oman legitimitetin vahvistamiseen: raittiustyön määrärahat ja henkilöstövoimavarat etsivät mm. uusia toiminnan kohteita.

Vanhempainyhdistyksillä estotonta julkisuutta

Joukkoviestimissä huumenuorten vanhemmat ovat saaneet runsaasti palstatilaa ja aikaa. Vanhempainyhdistysten julkisuudessa huumeongelmaa liioitellaan sekä tietoisesti että viattomasti. Pyrittäessä hyvään päämäärään, huumeista vapaaseen yhteiskuntaan, ongelman estoton liioittelemisenkin katsotaan oikeuteksi. Pääasiana on julkisuuden valokeilan kiinnittäminen huumausaineisiin ja niiden vaarallisuuteen.

Vanhempainyhdistykset valmistelevat tiedotusmateriaalia hyvässä uskossa analysoimatta tarkemmin, millaisia sanomia siihen sisältyy tai mitä vaaroja siinä olisi otettava huomioon. Tähän julkisuuteen liittyy eräissä tapauksissa uskonnollisia piirteitä, aineiden mystifiointia ja ”saatanallistamista” (näin huumausaineista sinänsä tehdään kaiken pahan alku ja juuri) sekä voimakasta uskoa (minkä sisältöisen tahansa) valistuksen mahdollisuuksiin.

Tiedotusvälineet ovat ajoittain kiinnostuneita tästä julkisuudesta, sillä se myy hyvin tarjotessaan lukijoille päivittelyn mahdollisuuden ja tilaisuuden tirkistellä heille vieraaseen ja pelottavaan todellisuuteen.

Osa joukkotiedotuksen välittämästä julkisuudesta kertoo kansainvälisistä huumeita vastustavista organisaatioista ja niiden edustajista. Tämä julkisuus kertoo kokousten julki- lausumista ja erilaisista toimintaohjelmista. Se painottaa viranomaisten välisen yhteistyön,

tutkimuksen ja koulutuksen merkitystä. Uutiset tai haastattelut sisältävät tietoja ja arvioita huumausainetilanteen kehityksestä eri puolilla maailmaa tai varoituksia uusista huumausaineista. Joskus tällaiseen julkisuuteen voi liittyä myös pyrkimyksiä pönkittää organisaation asemaa tai edistää yksittäisten asiantuntijoiden uraa.

Epäselvä kuva selviämisen mahdollisuuksista

Hoitojärjestelmien julkisuuteen liittyy myös erilaisten ideologioiden ja asiantuntijoiden välistä kamppailua. Uudet hoitopaikat käyttävät julkisuutta päästäkseen yleisesti tunnustetuksi osaksi hoitojärjestelmää. Uudet asiantuntijat kauppaavat ajatuksiaan tiedotusvälineille, joissa myös vakiintuneet käsitykset puolustavat asemiaan ja asiantuntijarooliaan.

Tässä julkisuudessa ”vanhat viralliset” järjestelmät viestivät, ettei ole syytä muuttaa toimintaa, että tilanne on hallinnassa, ettei huumausaineiden väärinkäyttäjille tarvita erillisiä hoitoyksiköitä, ettei tarvita lisää ainakaan harmitsematonta tiedotusta jne. Näin syntyy sekava kuva hoitojärjestelmistä, niiden ideologioista sekä väärinkäyttäjän selviämisen mahdollisuuksista.

Viihteen tarjoama kuva huumausainekysymyksestä on usein yksinkertainen ja pelkistetty. Elokuvat ja videot liittävät huumausaineet prostituutioon ja mitä erilaisimpaan rikollisuuteen sekä väkivaltaan. Iltaapäivälehdet tarjoavat myös eräänlaista kuluttajatietoa: huumausaineiden ostopaikkoja ja aineiden hintoja katukaupassa.

Viihteen myyvä ja helppo julkisuus tarjoaa tirkistelyn lisäksi mahdollisuuden kauhistua elämän kurjuutta ja kovuutta. Näin viihde rohkaisee kuluttajansa toteamaan: ”Onneksi minä olen erilainen!”.

Onko kuluttajavalistus mahdollista?

Useissa yhteyksissä on todettu, ettei tavonmaisilla, yksittäisillä tiedotuskampanjoilla vai- kuteta ehkäisevästi huumausaineiden käytön leviämiseen. Koska valistus voi myös johd- tella kokeiluihin, kumoavat kampanjoiden positiiviset ja negatiiviset vaikutukset toisensa. Selvimmin ovat epäonnistuneet ainekohtaiset

”pelottelukampanjat”. Ne ovat herättäneet nuorten uteliaisuutta ja osoittaneet yhden tavan tulla huomatuksi. Niistä on voinut tulla protestikäyttäytymisen mainontaa.

Huumausaineiden vastaisten kampanjoiden tehosta ja sivuvaikutuksista ei vieläkään ole riittävästi tutkimustuloksia. Ehkä juuri tästä syystä monissa maissa uhrataan huumausainejulkisuudelle runsaasti rahaa. Aivan riittämättömästi on tutkittu mm. huumausainevalistuksen kielimuotoa sekä sitä, millaisiin informaatiomalleihin ”tiedottajien” käsitykset huumausaineongelman luonteesta ja väärinkäyttäjistä johtavat.

Mielenkiintoisen näkökulman huumausainevalistuksen tavoitteisiin ja kohderyhmiin tarjosi vuoden 1985 lopulla englantilainen Nicholas Dorn yhteispohjoismaisessa huumausainetiedotusta koskeneessa seminaarissa Tanskassa. Hänen mukaansa ehkäisevää työtä (valistusta) tehdään, *koska tuntuu siltä, että sitä pitää tehdä*. Aivan liian vähän tutkitaan kuitenkin sen vaikutuksia. Dorn korosti, ettei tiedotuksella voi juuri vaikuttaa huumausaineiden jakeluun. Sen sijaan sillä voitaisiin vaikuttaa haittojen tasoon.

Tällöin tiedotettaisiin mm. mahdollisimman ”oikeista” ja ”turvallisista” käyttötavoista ja tiedottaminen kohdistuisi nimenomaan käyttäjiin lähtien heidän tarpeistaan. Mutta sietäisikö esimerkiksi suomalainen yhteiskunta käyttäjille tarkoitettua ”kuluttajavalistuksen”? Tätä pohtivat seminaariin osallistuneet suomalaiset, sillä onhan meillä huumausaineiden käyttö kriminalisoitu. Voitaisiinko ”kuluttajavalistus” tällöin nähdä ”rikosvälineiden mainontana”?

Dornilla oli kysymykseen selkeä kanta. Hän kysyi, haluammeko ”kuolleita väärinkäyttäjiä vai hämmennystä päättäjissä ja kansalaisissa”.

Mekanistinen ote helppo omaksua

Huumausainetiedotus saattaa siis joskus olla myös oman aseman parantamista ja legitimitietin perustelua. Oman asiantuntijanroolin korostamiseksi saatetaan tämän vuoksi paisutella ongelmia ja etsiä näkyviä, mutta käytännössä tehottomia ratkaisuja. Maissa, joissa esimerkiksi huumausainetiedotusta varten on luotu omia organisaatioita, on niiden oltava näkyvillä säilyttääkseen asemansa budjetti-

määrärahoja jaettaessa.

Organisaation tiedotustarpeesta johdettu informaatio voi olla sangen yksinkertaistavaa ja mekanistista. Se jättää yhteiskunnalliset tekijät vähemmälle huomiolle, on kiinnostuneempi uusista välineistä, kampanjoiden saamista huomioarvoista (eli siitä, kuinka moni ihminen muistaa nähneensä kampanjan jonkin osan, ilmoituksen, julisteen, tietoiskun jne.) kuin kampanjan sisällöstä.

Tällaista tiedotusta harjoittaville on usein tärkeämpää näkyä itse julkisuudessa kuin problematisoida julkisuuden merkitystä tai arvioida kampanjoiden lopputuloksia, saavutettavia muutoksia tai valistuksen vaaroja. Tällaista asennetta värittää liiallinen usko tiedotukseen. Yhtä helposti kuin mystifioidaan ja saatanallistetaan huumausaineet, mystifioidaan ja glorifioidaan ”tiedottaminen” ongelmien poistajana.

Organisaation tarpeista lähtevä tiedotus unohtaa helposti nuorten kulttuurisen kontekstin. Kampanjat puhuvat rahoittajien kieltä ja toteuttavat heidän tarpeitaan. Vaikenemalla ei ongelmia tietysti poisteta, mutta ei myöskään (väärällä) julkisuudella. Huumeiden väärinkäytön ehkäiseminen vaatii sekä rakenteellisia että yksilöä tukevia toimia ja julkisuutta, joka tukee näitä molempia. On pyrittävä luomaan olot, joissa onnellisuuden, hyväksytyksi ja tarpeelliseksi tulemisen tunteen voi kokea ilman päihteitä. Jos kuitenkin on ihmisiä, jotka turvautuvat päihteisiin, tulisi yhteiskunnan suvaita ja auttaa myös heitä, eikä pelkästään leimata ja eristää.

”Rakenteellista terveyskasvatusta” kaivataan

Taloudellisesti vaikeina aikoina ”terveyskasvattajista” saattaa tuntua, että ihmisen terveyttä ja turvallisuutta vaarantaviin rakenteellisiin tekijöihin on vaikea vaikuttaa. Tämän vuoksi katse käännetään yksilöön ja hänen elämäntapaansa. Yksilön valintojen ja tyylin muuttamisen ajatellaan käyvän helpommin kuin yhteiskunnan muuttamisen, vaikka monissa asioissa yksilö voi olla laajempien, oman vaikutuspiirinsä ulkopuolella olevien tekijöiden vanki.

Terveyskasvatuksen näkökulmaa tulisi laajentaa yksilöstä koko yhteisöön. Terveyskasva-

tuksen pitäisi koskea myös rakenteellisia tekijöitä. ”Rakenteellinen terveyskasvatus” informoi riskeistä ja niiden poistamisesta. Se kertoo tekijöistä, jotka uhkaavat väestön ja yksilön terveyttä ja turvallisuutta sekä vaarantavat tai vaikeuttavat ihmisten suoriutumista ja toimintakykyä. Se kertoo keinoista, joilla näiden tekijöiden poistaminen on mahdollista yhdessä, kollektiivisella toiminnalla tai omatoimisesti. ”Rakenteellisen terveyskasvatuksen” kohteena olisivat muun muassa yhteiskunnan eri intressitahot, päätöksentekijät ja elinkeinoelämä sekä niiden toiminta.

Tällaisen toiminnan periaatteita olisivat

suvaitsevaisuus ja poikkeavuuden hyväksyminen sekä yhteisvastuullisuus. Tämä toiminta ei pyrkisi lisäämään esimerkiksi terveydenhuollon tai sosiaalihuollon arvostusta tai valtaa, eikä sillä pyrittäisi ylhäältä määrittelemään hyvän elämän tunnusmerkkejä tai rajoja. ”Rakenteellisen terveyskasvatuksen” laatuvaatimuksia olisivat informatiivisuus ja pyrkimys totuudellisuuteen. Tämä merkitsisi myös sitä, että erilaiset suhdannevaihtelut eivät vaikuttaisi toiminnan sisältöön. Sen sisältöä tai päämääriä ei johdettaisi esimerkiksi taloudesta, vaan ihmiselämän suojelemisesta ja kunnioittamisesta.

English Summary

Kari Raivio: On helppoa tehdä mekanistista huumevalistusta (It is easy to give mechanistic narcotics information)

Sometimes one may give information about narcotics just to prop up one's own role as an expert: problems may be exaggerated and visible, but in practice ineffective solutions are proposed. In countries which have special organizations for giving information about drugs, the organizations must remain visible in order to maintain their position when budgets are allocated.

Information derived from the organization's own need to inform can be very simplifying and mechanistic. It does not pay so much attention to social factors, but is more interested in new media and in the conspicuousness of campaigns (or how many people remember that they have seen something relating to the campaign, an advert, a poster, an information spot etc.) than in the contents of the campaign.

People engaged in this kind of information work often find it more important to be seen in public than to

question the significance of the publicity or to assess the results of campaigns, changes to be attained or the dangers of information work. This kind of attitude is characterized by excessive belief in the power of information. As easily as one mystifies and diabolizes drugs, one mystifies and glorifies 'information' as an eliminator of problems.

Information starting from the needs of the organization very easily overlooks the cultural context of the young. Campaigns speak in the language of their financiers and fulfil their needs. Of course, problems are not eliminated by keeping quiet, but neither are they eliminated with the wrong publicity. Prevention of drug abuse requires measures that are both structural and support individuals, and the accompanying publicity should support both of these functions. One should try to create circumstances where people can feel happy, accepted and useful without intoxicants. But if there are people who still resort to intoxicants, society should tolerate and help them, not just label and isolate them.

Alkoholipolitiikka Vol. 52:78—81, 1987